

91682R

Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa
New Zealand Qualifications Authority

Level 3 Lea Faka-Tonga 2025

**91682 Demonstrate understanding of a variety of
extended written and/or visual Lea Faka-Tonga texts**

Credits: Five

RESOURCE BOOKLET

Refer to this booklet to answer the questions for Lea Faka-Tonga 91682.

Check that this booklet has pages 2–4 in the correct order and that none of these pages is blank.

YOU MAY KEEP THIS BOOKLET AT THE END OF THE EXAMINATION.

TEXT A: *Ko e tohi 'o ha lea ma'u mata'itohi* (Transcript of a graduation speech)

Read this transcript from a graduation speech by a student representative.

File name:	'Oku ta'ofi he'etau fakangatangata 'etau misi
Audio length:	0:06:07
Date transcribed:	23 August 2025
Graduate:	'Oku ou fiefia ke u tu'u heni he 'aho ni' 'o fakafofonga'i atu 'etau kau t'ānaki tu'unga 'o e 'aho ní. [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] 'Oku ou talamonū atu ki ho'omou ngaahi feinga kotoa he kaha'ú. Source: (adapted) https://www.tiktok.com/@taahinetonga02/video/7229473875870960942

TEXT B: Ongoongo (News article)

Read the following news article.

Glossed vocabulary

tohoaki'i

to draw in

Kautaha 'ikai kau ki he Pule'anga (NGO)

Non-government organisation

Ko e malu'i hotau 'oseni**Ko e ui ke ngāue!**

'Oku mahu'inga 'aupito 'a hotau 'ōseni ki he'etau mo'ui 'i mamani, koe'uhi 'oku nau tokoni ki he ngaahi me'a mo'ui kekekehe 'o 'ōseni. Ko e ngaahi 'uhinga eni ki hono tokangaekina kinautolu:

Potungāue Takimamata' mo e Fiefia

Ko e faka'ofa'ofa fakanatula 'o e Pasifiki' 'oku ne taki mai 'a e kau folau 'eve'eva laui miliona pea 'oku nau tokoni ki he'etau mo'ui faka'ekonomika. Ko e tokangaekina hotau 'ōseni te ne fakatupu 'a e ngaahi faingamālie fiefia mo tohoaki'i mai e kau folau 'eve'eva. 'E kau lelei 'eni ki he kau 'a'ahi mo e kakai 'o e fonua.

Ngaue fakataha mo e fevahevahe'aki

'E fiema'u ke ngāue fakataha 'a e ngaahi potungāue ni, kae ola lelei 'a e malu'i e 'ōseni.

'O hange ko e potungāue Kautaha 'ikai kau ki he Pule'anga (NGOs), komiuniti' fakakolo pe fakalotofonua mo e kautaha fakatu'apule'angá. Ko 'enau ngāue fakataha' 'e fakapapau'i ai 'a e ngaahi lao mo e polokalama ke solova e ngaahi palopalema.

Tokangaekina 'a e Toutai

Ko e toutai' ko ha makatu'unga mahu'inga ia ki he mo'ui 'o e kakai. Ko hono pule'i mo fakatolonga 'a e toutai' 'e lava ke tau poupou'i e malu 'a e me'akai mo e 'ekonōmika fakalotofonua' mo fakapapau'i 'a e mo'ui lelei 'o e 'ōseni.

Fakamā'opo'opo

Tau kau fakataha ke malu'i hotau 'ōseni' ma'ae to'utangata hokó. Ko 'etau mahino'i 'a e mahu'inga 'o e ngaahi potangāue ni, te tau malava ai 'o fakatupu ha 'ātakai tahi 'oku mo'ui lelei. Te tau takiekina e kakai' ki he lelei taha' 'o ka tau kau fakataha – ke tau malu'i hotau 'ōseni.

Source: (image) <https://stock.adobe.com>

TEXT C: *Tu'uaki* (Advertisement)

Read this advertisement for a dance tutor.

Glossed vocabulary

fakafehoanaki	in comparison
mohu	plenty

Fiema'u ha Tiuta Tau'olunga

Feitu'ú: Tavake Dance Academy

Tu'unga ngāue: Taimi kakato

'Aho 'osi kiai e fakahū: 28 'o Siulai 2025

Fekau'aki mo kimautilú

Ko e fatongia e Tavake Dance Academy ko e fakavāofi ange 'a e 'ilo fakafonua' pea mo e komiuniti 'o ngāue'aki 'a e 'aati. 'Oku mau fiema'u ha Tiuta Tau'olunga ki he komiuniti ke ne tu'uaki mo ako'i 'a e ngaahi tau'olunga fakafonua' koe'uhi' ko e mahu'inga 'o e tala tukufakaholo', hisitōlia', mo e 'ulungaanga e kakai Tongá. Ko 'etau katoanga'i e anga e mo'ui', talanoa' mo e laumālie 'o e komiuniti.

Ngaahi fatongia mahu'ingá

Te ke ako'i 'a e founa mo e 'uhinga fakafonua 'o e ngaahi tau'olunga faka-Tonga motu'a' ma'ae hou'eiki fafine mei he iiki ki he kakai lalahi 'o e ngaahi matakali kehekehe.

- Fakalotolahi'i e ououangataha he komiuniti 'o ngāue'aki 'a e ngaahi tau'olunga fakafonua' kehekehe.
- Fa'u ha polokalama 'oku poupou'i 'a e fengāue fakataha 'i he fānau fefine' mo kinautolu 'oku matu'otu'a ange' 'o e ngaahi matakali kehekehe.
- Mahino'i 'a e fakalakalaka fakaemāmani' ke fakafaingofua 'a e vā 'o e fānau fefine' mo kinautolu 'oku matu'otu'a angé.
- Fokotu'utu'u ha ngaahi katoanga mo ha ako ke faka'ali'ali ai 'a e ngaahi tau'olunga' ki he komiuniti 'o ngāue'aki 'a e fānau mo honau anga fakafonua.
- Ako'i e fānau to'utupu fefine' ke nau toe mahino'i honau tupu'anga' 'o fakafehoanaki ki he ngaahi matakali kehekehe 'o māmani.

Tu'unga Fakaakó

- Kuo pau ke ke taukei 'i he ako'i 'o e ngaahi tau'olunga faka-Tonga', tautefito ki he ako'i 'a e hou'eiki fafiné.
- Taukei 'i hono ako'i 'a e kakai Tonga mo e kakai muli.
- Mahino'i 'a e tu'unga 'o e komiuniti mo e kau fakatahá.
- Poto 'i he fetu'utaki' mo e mohu founa fakaetāutahá.

Founa kole ngāue

Kapau ko e taha totonu koe ki he ngāue ni' pea ke fakahū mai ho'o tohi kole ngāue', CV, mo ha tohi fakaongoongo lelei ki heni; kimu'a he 'aho 28 'o Sanuali 2026.